

Чуртубуста БО ХҮННЕРДЕ

СОҢГУДАЛАР, РЕФЕРЕНДУМАР

КИЕВ. Украина бот-тускайлап күрүне апарган. Украинанын хамаарышпас чорун чарлаарынын актызын дет-кип, эркен улут-хүндө эрттирген референдумга киришкен соңгучуларыны 90 хире хуузу бадылаан. Ол дугайы Украинаны Президентин кыдыр соңгуктан Леонид Кравчук Бүтү-украин референдумга даштыкы албан хуу-ну хайгааракчылары бооп келгенер-биле ужуражыш-кына дыниаткан. Баштайгы түнелдерден алгаш көргө, Л. Кравчук дөш соңгучуларыны 60 хире хуузу ба-дылаан.

КИШИНЕВ. 50 харлыг кижерен Игорь Смирнов Приднестровье Республиканын Президентин кыдыр соң-гуктан. Оон мурунда ол Тирасполь хооруккуминун дартазы база Приднестровье Республиканын дартазы албан-хүлээлелерин ээлеп турган. Декабрь 1-де эркен соңгучуларынын баштайгы түнелдерин ёзуаар, ол соң-гучуларынын бадылаашкыныны 65,4 хуузу алган. Оон-биле дөш эркен референдумга соңгучуларыны 98 хуу-зу Приднестровьеин хамаарышпас чору дөш бады-лаан. Гагауз Республиканын Президентинге оон премьер-министри турган Степан Топал, соңгучуларынын бадылаашкыныны 90 хуузу алган, соңгуктан. Ол ния республиканын администрация талаш-биле кезеэ бооп кырып турары Молдованын парламентин оларын кон-ституцияга дүшпөс тургузулар деп санап көргөн.

АЛМА-АТА. Нурсултан Назарбаев бүтү улустун бир дугаар соңгук алганы Казакстанын Президентин бол-ган. Оон соңгукта мурунку программанын кол ук-казы-республиканы кризистен ушуп аларынын эң шиптирлөг хемчеглерин боттандырып, кычанга ол ону күсөдип кийеринге мандатты алган. О-президент кыдыр Назарбаевтин санадап кийргеня Ерк Асанбаев соңгуктан. Бадылаашкыны дартазына кирген барык 10 миллион соңгучуларыны 88,24 хуузу соңгуктагы кийрген, президентге кандидат дөш соңгукта болотелерин алганыны 98,76 хуузу ба-дылаашкыны берген.

ЧАА КЫШТАГДА

Малчынарынын ажалда-рында, чурттаарында таа-рымчалыг байдалга тур-зарында, ниятинин малчыны баш сааны өстүреринче өвүр районда «Ах-Чыраа» совхоз-тун дирекциясы сагышты сазып турар. Ажал-агынын тузугулар. Каш-Теректе чаа кыштагы туткан, ында дөшөм кыжына, чурттаа бажыны, чунар-бажыны ажалгалта кийрген. Ында ирт кадарчымы Даваа Шы-рап кыштап оор. Малын кыштан хур ажыра-биле кадарчы оларын оларын шыл таарыштырып, эки ажап турар. Бодууна күж-биле белетип алган тос-тона сизини колаанын сөөртүп чедирип алган.

Чаа кыштакта ирт кадар-чымы таарышталыг байдалга чурттап, малын кыштан хур ажыра дөш ажалдап тур-ар. Дамдын НАЙГЫН.ООЛ.

САРЫКЧЫЛАР ИШЧИ УЛУС,
ЫНЧАЛЗА-ДАА САДЫГНАЙМАА
ОЛАРГА БААР ЭВЕС

«Бай-Тал» совхозун Шуй-Бажы сарык бригадасынын бригадир А. С. Намзырай-га ужуражы берген, ажал-кичин соңуурган мен. Аспаа-бол Салчаквич ычан мын-ча дөш:

— Бригадада 1947 сарык бар. Оларын 20 кодага ү-кен. Соок кыш келгеня бу-дур. Сарык кодан-уунына деишкээринде хир улуе дүшкен. Амдызын, ажал-агынын чүгөр ил-л. Бергеден чүвенис чок. Ыр-эвөс ам-даа немей, ул-лч ул-гатыр чаар чүе болза, ычан байдал нарысээр. Ынчалза-даа амдан аелеп сарыкчылар кадарган ма-лын олар-белчинин таа-рыштырып, олар солуп кө-жүп чорааш, сарыкчымы кыштан хур-менди аяжыр хемчеглерин алыр апар.

Сарыкчылардан дөрт өс-бүлө бакышпаада чурттап турар. Олар колдуунда-ла, ычан-узан тайга-сынар баш-тарында боттарынын туту-лап алганы ачылар бакыны ишкан, бичи казанактарда чурттап, белен эвөс ажал-кыштын бидүрүп, эрес-сору-тут ажалдап чоруулар. Ындыг болзажок, оларын социал амдыралында ам-даа шиптирлеттинмен ар-тып калган айтырлар хей. Езулуг-ла шаандагы кышкы амдырал-биле чурттап, ажалдап чоруу кийлер — сарыкчылар болдуу ичин. Оларга садыг-наймаа ам-даа барас. Амгы бараан-сараан ховартаан, бо берге үеде сарыкчыларынын садыг хан-дырыгызы улам бергеден.

Бригада бо чылын төүрү 100 сарыктан-на 80 бызаа-ны камгалап ам, районга дөшө көргүзүлүп болуп, лиянал мактага телетип болдуу. Муриачылары-ны бар, Сергей Дөжү, Бу-лап-бол Биче-оол, Ильяч

Каадыр-оол ТУБАК.

САРЫКЧЫЛАР ИШЧИ УЛУС, ЫНЧАЛЗА-ДАА САДЫГНАЙМАА ОЛАРГА БААР ЭВЕС

Таргын, Хүлөр-оол Сотта оларын аларга-ла четир. Олар 100 сарыктан-на 80-ден эвөш эвөс бызааларын очка-менди өстүргенер. Бо кышка удуз эки белеткен, сарыкчылар Андрей Дар-жаа 18, Хирлп-оол Иргит 15, Сергей Дөжү 10, Ильяч Таргын 5 тонна сизини бот-тарынын күжү-биле кезип, белеткен алган. А бригада шиптир-биле 78 тонна сизини белеткөн.

Бригаданын мал эмчизи Сергей Аракчаа онашкан ажалында харысалга-лыг чоруун көргүзүп, профилактиктг ажал-дарын баш удур чо-рудуп турары улуг, анык малды чидир чокка камга-лап алырында, нияти брига-данын эки көргүзүлүг оолу-рунга көсүп роадулг болуп турарын айтыр чугула. Анык сарык кадарчымы Александр Ваактыг кадарган малынын сааны чүе хуу камгалап алганы өөрүчүг.

Сарыкчылар тайгада аа-дарында айда илч улаа-бадып, Даштыг-Тейде бри-гада төүнгө хойжуларынын, сарыкчыларынын каттышкан өөредилге-кычкелдеринге кир-жип, анал келген автосады-дан садылап ал турар. Ынчалза-даа ол автосадыга кышкы илч-хеп аймаа кон-чүг ховар боор-дур. Аш-чөм аймаа бөз-лаа чедипсөө. Чүгө садыг-наймаа көрүп алгаш оор болза, амгы үеде амдырал-чурттаары берге-дөн. Бот-хандырыгаже ки-рип, аш-чөм-даа, идик-хепи-даа боттары кылып, чогаалкыч дилээшкөөрөс кирбес болза, хоржок дөшөрип бригаданын ажал-ишчилери, сарыкчылар медеп биллп турарлар.

Сейла-оол ИРГИТ,
Бай-Тайга район.
Төзү суур.

1925 ЧЫЛДА
УНДЭЙЛЕТТИНГЕН

№ 206 (14706)

1991 чылдын декабрь

4, среда

Садар өртөз 20 көп.

ЧАА ХЕВИРЖЕ ШИЛЧИИР

Тыва Республиканың Министрлер Чөвүлелинде

Тыва Республиканың Министрлер Чөвүлели
«Рынок харылааларыне шилчигеня байдалда,
рында Тыва Республиканын кыдыр камгалаан
ажыл-агы чорудулазын чаа байдалдарыне
шилчигеня дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Чурттагыч чонун эмчи дузазынга негелде-кереге, лин долу хандырап, кыдыр камгалап ажалдаачылары-нын чурттагыч чонун ка-дымын байдал дөшө, номингит соңууралын база харысалганын бедидер бол-гаш эмнелге-профилактика албан черлеринин ажал-чо-рудулазын алыс бедик түнелдерин чедип алыр сорулга-биле Тыва Респу-бликанын Министрлер Чөвү-лели ук доктаалды хүлээп алган.

Республиканын кыдыр камгалаан рынок хары-лааларыне шилчигеня байдалдарында ажал-агы чорудулазын чаа чүрү-мүнчө шилчигеня кон-цепциян болгаш чоруду-лазын ажал-агы чаа ме-ханизминин байдалында ажалдап турар эмнелге-профилактика албан черле-ринин дугайында дүрүмү бадылаан.

Тыва АССР-ин Кадык камгалап министрствозун, улус депутаттарынын райо-нар база Кызыл хоорай Советинин күсөөмнанын кыдыр камгалаанын деиш-кээр органнарын, респу-бликанын эмнелге-профилек-тика албан черлерин 1992 чылдын январь 1-ден эгел-леп ажал-агы чорудула-зын чаа байдалдарыне шилчиген.

Республиканын Кадык камгалап министрствозунга: — чаа тургустунган эм-нелге каттыжышкыны-нын директорларга про-фессорлар белекелдинде, чурттагыч чонга чедирип турар эмчигин тускай ду-зазын байдалында салда-рында хамаарыштыр 400-тен 800 рубль чедир албан-хүлээлге шалкын (каты-жышкыны шалкы фонд-узуу хемчөзү-биле), ди-ректорларынын оралакчыла-

Тыва Республиканын ка-дык камгалаан ажал-агы чорудулазын чаа байдалдарыне шилчиге-рини концепциязында. Чурттагыч чонга эмнелге дузалашкыны шалкын

бедидеринин кол угланыш-кыны болза, камгалап ме-дицина шилчиге болур. «РСФСР-ге хамаатылары медицина страхованиенин дугайында» РСФСР-нин Хоойлуун хүлээп алганы, ону 1993 чылдын январь 1-ден күштүг болдуруп ки-рери-биле холбаштыр Тыва Республикага камгалап ме-дицина шилчигеня кон-цепциян ажалдап кылы-ры база хүлээп алыр, шилчиге үе-чадазында оон хевирлерин дилеп тывары-нын эржеж чугулазы тур-густунган.

Кадык камгалаанда ажал-агы механизминин чаа хевиринин улгери бол-за Куйбышев, Ленинград, Кемерово областтарга ажал-дап кыдыгын база ше-неттинген хевир болган, а Алтай крайга база Нижний Новгород областа оларын ажаллаанын дүрүмү чаа немелдерин берген.

Шилчиге үе-чадазында кыдыр камгалаанын ажал-агы механизминин солууру, кыдыр камгалаанын эрге-леп башкарылазын сис-темазын чаартыры, кыдыр камгалаанын тургузуу сайырагайдыдары көрү-нүп турар. Кадык камгала-анын эргелеп башкарыла-зын ажал-агы ме-ханизминин чаа үндезини бол-за, эмнелге дузазын чедир-ринин эң камгалгалыг база дөшөтг технологиянын хөгжүдүгүне салдар чедир-тир турар ындыг экономик-тиг аргалар болгаш эргелеп башкарылазын демократы-дылгазы болур ужуруг. Эргелеп башкарылазын ындыг механизминин эң чу-гула чүгүд болза, эмнелге ажалдакчызын бурзууун бедик шынарлыг эмнелге дузазын эң дөшөтг база эвөш чарыгдалдыг арга-лар-биле долу хемчөзлө көргүзүгүне экономиктиг соңуургалды болур.

Ындыг соңуургалдыг чо-рукту чедип алыр-биле эмнелге-профилактика албан черлеринин күш-ажалчы коллективтеринге ажал-чо-рудулазын алыс түнелде-ри дөшө шыгыны экономик-тиг харысалганы онаа-гаш, шуут бот-тускайлап чорукту бээр эржеж чугу-гула. Бүтү эмнелге-про-филактика албан черле-ринге сак-хө, юридингит база ажал-агы талаш-биле бот-тускайлап чорукту береш, дең экономиктиг байдалдар-нын тургузар.

Ажал-агы чорудулазын чаа механизминин ажал-дап кийер талаш-биле ажалдап эмнелге албан чер-леринин бот-боттарынын арасында саналгаларын кийерин, технологиялар аайы-биле эмчи дузазын эркек-хөдөшини тодара-ры, чытырып эмнээр чө-дөргө кыдыр аарыдан аараанында база оон бер-геденден хамаарыштыр эмнээрини өртөн санап үндүрерин, а поликлиника-га ажал-дуза чедирерин ындыг үнелешкенин дон-тадырын негеп турар. Ол өртөк-үнелерин тургузары-нын боттуг механизмин чөк болганы-биле баштайгы үе-чадазында оларын тус-тус эмнелге-профилактика албан черлеринин аайы-биле муру-нуку 3 чылда ажалдарын бот-уезин барымдаалап доктаалды тургузары чогу-мчалыг.

Эмнелге ачы-дузазын рыногун тургузары, кийи бурзууун эмнелге албан черин база эмчигин боду хо-стуг шилчип алырын ханды-лары, кыдыр камгалаанда монополистичи чорукту узу-каары, албан черлеринин база эмчилерин хоостуг маргыжылазын фельдшер-акusher пункттарында эге-лазы, республика эмнелге эмнелге чедир шуптузуга профилактика, диагностика, эмнелге база ажалга капал-этидиге ачы-дузазын хемчөзүдүгүне стандарттарын ажалдап кылырын не-геп турар.

Шилчиге үе-чадазында эмнелге-профилактика албан

черлеринин аккредитаци-он эртерини (эмнелге ачы-дузазын чедиреринге олар-нын аргаларын тодарады-ры, ону хандырынга эрге-жок чугула дериг-херексел-дер-биле дериги, деритти-генин болгаш бар аппарату-раны ажаллап турарын дөшөтин үнелээр эржеж чугула.

Камгалап медицина шилчигеня үе-чадазында чурттагыч чонун кыдыр камгалаанын хөдөжө чер-чер Советтеринин ролюн дыка бедидер негеттинип турар. Олар кыдыр камгала-лынга ажал-хөргилерин үндүрүп берипшаан, чонга эмнелге дузазын шына-рынга негелдерини тода-радыр ужуруг.

Кадык камгалаа кол сан-хө курлавырларын чер-чер Советтеринин ажал-хөргил-леринден бир чурттагыча онааштыр санаттыг норм-мативтер ёзуаар алыр ужу-руг.

Тыва Республиканын ажал-агы чорудулазын чаа механизминин байдал-дарында ажалдап турар эм-нелге-профилактика албан черинин дугайында дүрү-мөн.

Эмнелге-профилактика ал-бан чери кыдыр камгалаа-ны бот-тускайлап албан чери болур болгаш чуртта-гыч чонга алыр-бур хевир-нин медицина ачы-дузазын чедирер. Оларга эмнелге ал-бан черлерин, сестра ажал-дазын бакышай (сал-бырды), СПИД-ке удур профилактика талаш-биле төптөр, диспансерлер (эм-нелге черлерин), амбула-тория-политикика албан чер-лери, эмчигин дүрген дуза албан черлери, не-чаштын кыдыр камгалаанын ал-бан черлери, санаторий-ку-рорт албан черлери, диа-гностика (шилчиге) төптери хамаарып.

Эмнелге-профилактика ал-бан черлери (ЭПА) ажал-дап хавар дугайында шип-тирлерин кыдыр камгалап

аккредитация берген эртерини (эмнелге ачы-дузазын чедиреринге олар-нын аргаларын тодарады-ры, ону хандырынга эрге-жок чугула дериг-херексел-дер-биле дериги, деритти-генин болгаш бар аппарату-раны ажаллап турарын дөшөтин үнелээр эржеж чугула.

Камгалап медицина шилчигеня үе-чадазында чурттагыч чонун кыдыр камгалаанын хөдөжө чер-чер Советтеринин ролюн дыка бедидер негеттинип турар. Олар кыдыр камгала-лынга ажал-хөргилерин үндүрүп берипшаан, чонга эмнелге дузазын шына-рынга негелдерини тода-радыр ужуруг.

Тыва Республиканын ажал-агы чорудулазын чаа механизминин байдал-дарында ажалдап турар эм-нелге-профилактика албан черинин дугайында дүрү-мөн.

Эмнелге ачы-дузазын рыногун тургузары, кийи бурзууун эмнелге албан черин база эмчигин боду хо-стуг шилчип алырын ханды-лары, кыдыр камгалаанда монополистичи чорукту узу-каары, албан черлеринин база эмчилерин хоостуг маргыжылазын фельдшер-акusher пункттарында эге-лазы, республика эмнелге эмнелге чедир шуптузуга профилактика, диагностика, эмнелге база ажалга капал-этидиге ачы-дузазын хемчөзүдүгүне стандарттарын ажалдап кылырын не-геп турар.

Шилчиге үе-чадазында эмнелге-профилактика албан

аккредитация берген эртерини (эмнелге ачы-дузазын чедиреринге олар-нын аргаларын тодарады-ры, ону хандырынга эрге-жок чугула дериг-херексел-дер-биле дериги, деритти-генин болгаш бар аппарату-раны ажаллап турарын дөшөтин үнелээр эржеж чугула.

Камгалап медицина шилчигеня үе-чадазында чурттагыч чонун кыдыр камгалаанын хөдөжө чер-чер Советтеринин ролюн дыка бедидер негеттинип турар. Олар кыдыр камгала-лынга ажал-хөргилерин үндүрүп берипшаан, чонга эмнелге дузазын шына-рынга негелдерини тода-радыр ужуруг.

Тыва Республиканын ажал-агы чорудулазын чаа механизминин байдал-дарында ажалдап турар эм-нелге-профилактика албан черинин дугайында дүрү-мөн.

Эмнелге ачы-дузазын рыногун тургузары, кийи бурзууун эмнелге албан черин база эмчигин боду хо-стуг шилчип алырын ханды-лары, кыдыр камгалаанда монополистичи чорукту узу-каары, албан черлеринин база эмчилерин хоостуг маргыжылазын фельдшер-акusher пункттарында эге-лазы, республика эмнелге эмнелге чедир шуптузуга профилактика, диагностика, эмнелге база ажалга капал-этидиге ачы-дузазын хемчөзүдүгүне стандарттарын ажалдап кылырын не-геп турар.

Шилчиге үе-чадазында эмнелге-профилактика албан

аккредитация берген эртерини (эмнелге ачы-дузазын чедиреринге олар-нын аргаларын тодарады-ры, ону хандырынга эрге-жок чугула дериг-херексел-дер-биле дериги, деритти-генин болгаш бар аппарату-раны ажаллап турарын дөшөтин үнелээр эржеж чугула.

Камгалап медицина шилчигеня үе-чадазында чурттагыч чонун кыдыр камгалаанын хөдөжө чер-чер Советтеринин ролюн дыка бедидер негеттинип турар. Олар кыдыр камгала-лынга ажал-хөргилерин үндүрүп берипшаан, чонга эмнелге дузазын шына-рынга негелдерини тода-радыр ужуруг.

Тыва Республиканын ажал-агы чорудулазын чаа механизминин байдал-дарында ажалдап турар эм-нелге-профилактика албан черинин дугайында дүрү-мөн.

Эмнелге ачы-дузазын рыногун тургузары, кийи бурзууун эмнелге албан черин база эмчигин боду хо-стуг шилчип алырын ханды-лары, кыдыр камгалаанда монополистичи чорукту узу-каары, албан черлеринин база эмчилерин хоостуг маргыжылазын фельдшер-акusher пункттарында эге-лазы, республика эмнелге эмнелге чедир шуптузуга профилактика, диагностика, эмнелге база ажалга капал-этидиге ачы-дузазын хемчөзүдүгүне стандарттарын ажалдап кылырын не-геп турар.

Шилчиге үе-чадазында эмнелге-профилактика албан

аккредитация берген эртерини (эмнелге ачы-дузазын чедиреринге олар-нын аргаларын тодарады-ры, ону хандырынга эрге-жок чугула дериг-херексел-дер-биле дериги, деритти-генин болгаш бар аппарату-раны ажаллап турарын дөшөтин үнелээр эржеж чугула.

КАЛИНИНГРАД ОБЛАСТЬ. Бо чурукту кыдыр камгалап контроль-эрттиргелге чегинге туртырган. Ол черин «Батрагоневск» деп ааар. Турисчилерин ал чоран чүлдерин ыла хынал турар. Кызыгаарылар болгаш кайтай черинин ажалдакчылары ала келген турисчилер кызыгаар эртерде, барааннары болгаш аш-чөм продук-

туларын хоойлуга чөшүтүр кызыгаар эрттирерин бол-дурбас дөшө хынамчалыг контролду тургускан. Чыжаз, Польшанын бөлүк турисчилерин 700 шл воданын ча-жыры, кызыгаар эрттирер дөш орадакчышынын эле-реткен.

В. МАНАНИННИН фотоу. (СЭТА).

БОДУМ ХУУМДА БОДАЛЫМ

Амдыралга херек чаагай чүлдерин көздө чурттап, аамдырал турар кийилер кыдыр. Малчынар эг, дүк, сүтү белекээр. Тарааны, ногааны, картофельди чер ажалдагылар кыш, чок күсөдип турар. Эске-даа ажалдагы механизаторлар, чолаачылар, механиктер кыдыр турар.

Ол киреде көзө черде күш-ажалчы кийилерге бээр аш-чөм, идик-хеп талаш-биле хандырылга дыка кызыг байдалга келди. Улуг-Хем районун Хевирде көздө Со-вет деишкээринде хандырылга дыка кул. Чамдык ай-ларда талон-биле чигирин 600 грамм, үс аймаа 500 грамм, маргарин 500 грамм болгулаар. Вермишель, тараа, крупалар 1 кг боор ужуруг. Ындыг аш-чөм ам хо-ваарта.

Байдал мындыг берге болуп турда, ол-бо чер кезип чорур чорумал кийилерге Тыва Республиканын үнү,

эрттип чоруурунга: эгити—5 кг, далганы—5 кг, крупаны—3 кг чигирин—3 кг, үс, саржагы 1 кг кыл-дыр бээрин чөшпээрээн тускай шиптирнин 1991 чылдын ноябрь 14-те үнгөн № 182 «Шың» солуга парала үн-дүрдү. Бо талаш-биле бо чүгүлө мен бодум хуумда шыл эвөс деп хомудан турар мен. Салн артында хунде хеме-кыш келбес дээрди, оларга оруска чорур дөшө ычча хей чигирин, эгит, үс, саржагы болгаш өске-даа түл-дерин чөшпээрээр, болур бе?

Херек кырында амдыраада бүтү түвени көрүп, бода-даа көзүгө, хоорай черлерде чуртал оларар кийилерин болгаш албан-дужаалдыг эш-өөрлерин хандырылгазы эки.

Дөжүт МИЖИТ,
Ал-Тал суур.

СҮМЕЛЕШКЕН

Тыва Республиканын Дээди Советинин садыг, харыл-заа, коммунал ажал-агы, амдырал хандырылга та-лазы-биле доктаал комис-сиязын (дартазы В. Х. Сүге-Маадыр) кезигерин бо улаада үнүшкүнүг ху-ралын ноябрь айнын төнчү-зүнде Эраан районга эр-тирген. Алаа Эраан, Тес-Хем районнары көздө Со-вет даргалары, ажал-агы-лар директорлары, аш-чөм хандырылга албан черле-рини удуртукчулары, райо-нарнын көздө ажал-агы-нын специалистери болгаш өске-даа харысалгалыг ажалдакчылар киришкен.

Үнүшкүнүг хуралга Тыва Республиканын Дээди Советинин дөртүс сессия-зынга хүлээп алганы «Улус ажал-агынын экономика-зын быгылап экижидери-нин болгаш рынокче шил-чиге программазын дугайында» доктаалынын аш-чөм айтырларын улус де-путаттарынын ук районнар-да бо хүнүнде канчаар боттандырып турарына байдалч чугалааш көр-ген.

Улус депутаттарынын Э-раан район Советинин дарга-зы К. А. Мон, Тес-Хем рай-он Советинин даргазын орадакчызы Л. Э. Монгуш олар чонун аш-чөм-биле хандырап, ону белеткен, кы-лып алырын чамдык ар-галарын тургузарынын дугайында боттарынын районна-рында кылдыгын ажалла-рын түшүп, ону улам сады-радыр талаш-биле тодара-гыч кийилерин болгаш чамдык бергедешкенин айткан-нар.

Садыг-магазиндерде ба-раан чок, а өртөктөр барык хун бүрү бели-ле оор. Маада хамаарыштыр депу-таттар бөтү боттарынын то-дараг саалдарын кирип, сүмезин каткан.

(Бистиг корр.).

ПРЕЗИДЕНТИНИН ХЕРЭЭ ЧОК

Тыва Республиканын Дээди Советинин ээлчөк чок он бирги сессиязынын материал-дарын номчуп, таныштып. Тывага президент тургузар дугайында шиптир хүлээп алган-дыр. Мээн бодалым болза, бо айтырмын Тыва-нын бүтү пону шиптирлээр ужуруг. Президент херек бе азы херек чок бе деп хары-ны чон берген соода, кичан ону сессияга чугалаашкы болур. Ол сорулга-биле Тывага референдум эрттирер херек. Мен Тывага прези-дент херек чок деп бодаар мен.

Ол ышкаш чурттаага ба-

Каадыр САЛЧАК
Самагалдай суур.

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, МЕДЭЭЛЕР

АКШ-КА АЖЫЛДААШ КЕЛГЕН

Эрткен чакта АКШ-тың школаларында чакырылган аялдар чамдык аныктыктары Совет Эмгекчилеринин шилдеп ач турганын солундагы паралаан болгай. Москвага эрткен түнөлдө конкурска чурттуң бүгү булуңунарында шилдеп 500 киши кирген. Аял Тывадан Эрес Салчак бодунун республикамын журнундан киришкен, АКШ-че чорур 50 кишиниң бирээни болган.

Эрес Салчак АКШ-ка каш ай дургунда ажалдааш, ам Кызылда чамдык келген. Ол чуртунга келгеш, баштай-ла Тыванын Чурукчулар бажынынга ужуражылганы эрттирген. Аял СССР-ниң Чурукчулар эмгекчилеринин кескинини, анык чурукчулар, даш чонукчулары, чурукчу-бүдүрүлгө мастерскаянын ажалдакчылары болгаш өскөлөр-даа киришкен. Ужуражылга үзүндө Эрес Салчакка чамдык айтырылганы салган. Ооң чамдыкына харыялары мында киирдиңе.

Айтырыг: — Силерин чамдык улус эки танывас-тыр. Чүңү кылып, кайда чурттап турар силер?

Харым: — Амгы үедө Иркутскин даштыкы дылдар институтунун англи дыл бажынындагы дурт курсузда өрөнүп турар мен. Бодум Кызыл чурттуг мен, ачам чурукчу Иван Чамзоевич Салчак.

Айтырыг: — Москвага эрткен конкурска негелдери дашыктыгы болгай. Аял Тывадан бирээни, кишиниң бирээни дээрлө, кишиниң култуурамын, ажал-чакыны болгаш эртем-билиниң бедийн бажыккан турары-дыр. Ынчаарга силер АКШ-ка баргаш, чутгаа-дылга-даа, орук-чирке-даа, черде-инчаш кишилер-биле харылаажырда бергедешкинерге таарышпадыр бе?

Харым: — Американын хей кезин англи болгаш латин үнденин дашыктыгы чутгаалажып турар болганда, ол талазы-биле менээ ындыг улуг бергедешкинер болбаан. Чотум ажалы-биле чутгаала болза, америк чон дыка бодун чоруду. Аял бисти Орегон штаттын болгаш өске-даа черлериниң чакы дагерлеринге үлөй тургускан. Аял школалар-биле алды ай дургунда ажалдааш, чүгө школаларының эрес, харын америк чонун ажал-чакыны, култуурамын болгаш амыдыралын сонургап, чамдык чуртун караам-биле көрдүм. Ында бистиң мында чакыш деп чутгаа чок. Кым эки ажалдап турар болду, ол эки чурттап турар. Америк школалар кончук ажал, чутгаалыр, ажалдыр-даа, бойдус-байлаң алып бол.

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ХУРАГАННАРЫ

Бин-Хем районун мурнакчы малчыны Каң-оол болгаш Александр Чадамбаларың кыштаа Алды-Кудук деп черде турар.

Бо кыштаг шээр мадаа кончук-ла таарымчалыг черде. Хат кээр сонгу болгаш чон талаалары бек дашык-ла хураалеттинген, мурнуу талаалар дашык хуу чаттылып баган — дашлар эдөө кургак черде турар. А сунгу водовоз-биле өөрүтпес, шаг-тогуден бээр суг үнүп чыдар булакта кудукту дерип тургузуп каан. Мындагы эки чере мал кыштаглары чүгө малчы кишиниң бодундан хамаар-жыр. Бир эвес ол кызыл ажалдаар болза, тодугу-лаарга, малының чамдык-суну үзүктөдүрбөс болза, мал уругуң семек-шыраак болур. Чадамбалар ынчаар ажалдап-лаа турар. Олар уругтары-биле калы чыл саанында багай эвес көргүзүл-дериң чедип ал келген. Эрткен чылын хураган алып

(Бистиң корр.)

«ШЫН» СОЛУНУН 1992 ЧЫЛДА ЧАГЫДЫЛGAZY УЛАМЧЫЛАВЫШААН.

«ШЫН» СОЛУН НЕДЕЛЯДА 5 КАТАП ҮНЕР.

«ШЫН»-92

ЧЫЛДА ӨРТЭЭ 25 РУБЛЬ 10 КӨПЕК.
6 АЙДА ӨРТЭЭ 12 РУБЛЬ 55 КӨПЕК.
СОЛУНУН ЧАГЫДЫЛGAZY БО
ЧЫЛДЫН ДЕКАБРЬ 15-ТЕ ДООСТУР.

Чагыдылганың төнөринге чедир 10 хонук арткан.

Республиканын интилет-политиктиг солуну

ШЫН

№ 207 (14707)

1991 чылдын декабрь

5, четверг

Садар өртээ 20 көп.

Турунның септелге-техника бүдүрүлгези — районда улуг бүдүрүлгелерин бирээни. Бо черде чалаачылар болгаш септелгелер колданып ажалдап турар. Районун сохостарына, өске-даа бүдүрүлгелеринге база албан, организация черлеринге керектиг ажал-бүрү чүктери сөөртүп чедирип берип, тракторлары болгаш автомашыналары септеп турар.

Чүк сөөртүлгези болгаш септелге ажалдары чылдын кайы-даа үзүндө үзүктөлбөс. Чыл дургунда чалаачылар 320 муң тонна чүктү сөөртүп сайгарар, 20 млн. тонна-километр ажалдап кылып панын. Сөөктү чылдарда артык кезектер тывылбастаанында болгаш олар-нын өртөк-үзүниң улгатканында ажалга саат чедирип турар бергедешкинер тураажок, бүдүрүлгениң автобазының чалаачылары керээ өзүгаар кылып ажалдарын доктаамал күөсөдип турар.

Коллективтиң чалаачылары күсү хову ажалдарына эрестиг ажалдааш. Тараа сөөртүлгезинге ийн ээлгеш-биле ажалдап турган. Ынчанга районун тараачыларының өстүргени чаагай дүктү чидирип чок ажал алынган. Тараа сөөртүп турган чалаачыларың материалды со-нуургалын бедилер-биле шаңгал аптамын хемчээлиң улгаттырып, оларын чик өртөкчү чамдыкың оорган-изастан турган. Ынчанга дүктү ажал алымык-нынга ажалдап турган чалаачы бүрүз бедик бүдүрүк-лүг ажалдаан.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчы чалаачылары М. Х. Сыйдан-оол, Ю. А. Костенков, Н. С. Чогер, автобазы начальниги В. А. Кураев (солгай тала-зында) олар.

Ондар ОХЕМЧИТИҢ ФОТОЗ.

МАРГЫШКАН АЖЫЫ БАР БЕ?

Культура амыдыралыңа болган чөрүлдээ

Бүгү-эмгектиң «Ялта-92» конкурсуңуң зона мар-гыладаларына киржип эс-трада ыраажыларын шилдеп алыры-биле Хову-Аксы суу-рун «Металлургия» культу-ра амыдыралыңа киржип, культу-ра министрствозунун анык ыраажыларының кон-курсу болуп эрткен рес-публика солуннарына, теле-видение, радио дамчыдыл-галарына чырыткан. Эстрада ырларының күөсөдүлгелериниң «Хову-Аксы-91» кон-курсуңу аял эрттирер ду-гайында айтырыгы Куль-тура ордуңуң уран чүдүл удуруткучу Эрес Куулар бот-идекей-биле үндүрүп келген. Ону республиканың Улусчу чогаалыңа төвү дөткөн болгаш дуалажыры-биле тускай мергезкиң ажалдакчыларын чоруткан турган.

Конкурсуң жюри кежи-гунерин Кызылдын теле-студияның редактору, анык журналисти Валерий Ховалыг даргалаан. Ооң кежигунерин «Азия төвү» ансамблдин ыраажылары, хөгжүмчүлери болган. Ол ышкыш Улусчу чогаалыңа уран чүдүлүн хөгжүм талазы-биле специалист, хөгжүм эртемниң шилдеп-чиз Валентина Сюжоней конкурсту уштап баштап, жюри кежигунеринге түн-нел үндүрүлгелер аныкты-арга, сүмелерин берген. Эс-трада ырларының конкурсу-нун интилет-биле эки эрт-тирген, ол көрүлдө Тывага эстрада уран чүдүлүн хөгжү-дериңге эки бажыны кылган деп түннөз.

Тыва Республиканың куль-тура министри Чыгыш Ондар Москва чораш кел-геш, аппарат хуралы эрт-тиргеш, бир чутгаа кадында эстрада ырларының күөсө-дикчилериниң «Хову-Аксы-91» деп конкурсуңуң канчаар болуп эрткен сонургаар. Аял кирип чораш чам-дык кишилер конкурс өзу-лүг негелдизинге четпез, шынары нуду, жюри кежи-гунеринге тускай эртем, дураула чок кишилер ки-

ришкен, оон түннелинде кон-курсуң тылекчилерин шың-шилвезин деп «дидир-дидир» чутгаа улажып чоруткан.

Культура министри Чы-гыш Чимит-Доржуевич Он-дардан бөлүк аныктарың өмүзүңизден Валентина Сю-жоней мындыг айтырыгы салган:

— Конкурсе багай шынар-лыг эрткен, оон организаци-чаларын куду көргөн, тускай эртем-биле чок киши-лер деп аан. Мындыг утка-лыг чутгааны силерге кым чедирген? Силерин тала-лардан бисти дөттирп тур-гаш, ол эки дидир-дидир каттып турган дээр, ол шы-не бе?

— Министрствонун аппа-рат хураалына ыңдыг чутгаа

ышкыжыл бо. Аныктар конкурсту эрттирерин хол-га алгаш, боттары ыраажы-ларын шилдеп алган-дыр. Ол шилеттинген анык ыраа-жылар Тываның ат-алдарын камгалап, зона маргыла-даларына киришкелер-ле.

Ам Культура министр-ствозунга хамаарыштыр алып болза, «шеш» соонда чудурук чайбас деп үл-гөр чутгаа сагышка кирер. Эстрада ыраажыларының конкурсуңу болуп деп чүвени биле тура-ла, чүге аял баш удур тускай эртемниң өстүргенин чорутканга чүгө дуза көргүспөңил? Кашан ажал доосту бээр, ол четпес, бо багай дээрге кымга-даа хомуданчыг бол-байн канчаар. Шагдала конкурсуң ажалын холга алып турган, Кызылдан ду-жаар чачырап, албадар, эр-ги өзү-биле ажалдап турар байдал Культура министр-ствозунда ам-даа бар дээн хөөнү илереткен чамдык аныктарың хуралга чутгаа-зында пын бар хевирлиг. Өске талазында, бир-тээ, Культура министрствозу болганда конкурстуң кан-чаар эрткен сонургаар, түннөз эрге база бар тур-рар ужурулуг. Чүд-даа чүгө уг-шилгит, удуртулажыг болган.

Ынчанга «Хову-Аксы-91» деп конкурсуң эрте-нинге хамаарыштыр оон шы-нары куду, республиканың адын камгалап шыдар өзу-лүг ыраажылар шилеттин-ген, Кызыл болган кон-курсуң чоруткучу негелдизинге четпез деп оон түннелиңе бир-бир болаарга, каттып болгу дег. Конкурска тын-лекчилери, шынап-ла, Тыва-наның адын камгалап шы-даар бе, ол хире профессия-нал арга-дурмулгаам бар бе, зона маргыладаларында оон ылай эртейин барза кап-чир деп айтырылган бисти дүвүредир ужурулуг. Ын-чан кээрде, маргышыл турган херээ, ажалы бар бе? База бир эстрада конкурсуңу Кызыл министрствозу Кызыл эрттирсе чүд? Тилекчилер-биле «Хову-Аксы-91»-ниң шилеттинген ыраажылары база маргыш-кайлар-ла. Бир эвес ол кон-курсуң тилекчилер хев-ээр артар дээр чүгө болза, оларга несей ыраажыларың шилдеш, чүгө чорудуп бол-бас боор. Бо чүдүдү бажып ора, молдунда бодунуң хуумда бодалдарың иле-реттин.

Сарыг-оол КУУЛАР.

Кагдынган тудуг

ААЗААНЫН ҮШ

ЧЫЛ МАНААР БЕ?

Кызыл-Тайга суур моон мурунда чылдарда «Сут-Хөл» болгаш «Ишпи» совхозтарыны салбыры турган. Уениг негелдизини аайыбиле кооператив-даа апарган. Мал биле чер ажылы кол черлери ээлеп келген «Сут-Хөл» совхозтуг салбыры турган, ол шоолуг-ла хогжуде албаан, кыдылаткан суур турган. А «Ишпи» совхозна турган, тудуг-суур талазы биле шору апар чыткан, элээн каш журтталга бажыныры даа немешкен, Ындыг-даа бол, топке бо-даарга, хогжуде, сайзы-рал кудуртталып чыдып калган.

Бо чылдың июль айда кооператив «Кызыл-Тайга» совхоз кылдыр чаарты эде тургустунган. Бот-туснайлан апаргаш, бүтү-ле акыл дораан-на хөгжүй берген дээр бол-ла, шын эвес апар боор. Тудуг талазы биле эрги «хоочу аарыглар» ам-даа хевээр, маана чаа тургустунган акыл-агыныг удуруткучуларын шүтүм-чүлэри амдызында болдунмас. Оларын мур-нунда бергелер бар бол-дур ийи.

Мен маана суурда «Ишпи» яслиниг дугайык бижикседим. Тур-густунгандан бээр ол он беш чыл чоокшулап орап, Оок оран-савазы салбыр-нын албан акыл-херек-терин башкарап контора-дан эгелээн. Баштайгы наш чылдарда ясли 15 орунуг турган. Чылдар айы биле чоорту 20-25, 30-35 орун чедир өскөн. Баштайгы борбак бажы-га улаштыр туткан ороолдер немешкен-ле тур-ган. Чогум тудугуик тө-лөккөл хемчээл урут-лар албан чериниң ту-дугка чүгүлдешес, на-рышкантар-ла хой. Орзо-лдер немешсе-даа, чаш-тарын турарына, ажал-чынырыны ажалдаары-на таарымчалыг байдал-дар болур-чогууру биле тургустунмаан.

Ясли коллективинде 16 акылчы, 35 чаштар хаара туттунган. Каш-лардан 2 кижил башкы эртемни дооскан. 2 акыл-лакчы доослаан эртемниг, мынчап кээрге, тускай эртемниг кижилер ам-даа чедипшес болуп ту-рар. Ынчалзаок оонаш-кан акыл-херээге кы-зымктар мында бар. Дыргык Лапка, Чечен Ондар, Ичин-Хордуу, Ни-на Монгуштар оларга хамаарып.

Ылангыл хоочун акыл-чын Дыргык Лапканын акыл-ижин маана каксы демдеглэри артын эвес боор. Акыл-агыг эрге-лекчиин хүлээлгезинден аңгыда, ол хеп база чүп турар. Чаштарга аш-чем дээр район төвүндө чогуур черлер биле ха-рылааны кошкан кыл-байн, акылга херек чүтү-дерин негеп четчелээри-ге оок мергезээни-даа хөлчөк. Шаа мындг акыл-агыныг чоруу-би-ле акылдап турар коллек-тивиниң чуртуктедир.

Кырма ТУДУШ

РЫНОК ХООЙЛУЗУН

ЕЗУГААР

КУРЛАВЫРЛАР

ХӨЙ-ДАА

БОЛЗА...

Оок чылдаганына-ла хой бооп турар. Ыш дилер бол-гаш чазаныга чехтериниң акылчыныры биле чуга-лашкы көөрге, кол-ла чыл-даганы — акылды орта-лаштап чорударында чет-пестер бооп турар. Бир-ле дугаарында, ыш дилер чех-ке кээп турар чурдунгары-ныны багын. Бир эвес моон мурунда чылдар-да маиза кылдыр дилерге таарымчалыг алды метр-узу, сандорт дымтарын дилдерин биле сөөртүп кээп турган болза, бо чы-лын оларын шынары ба-гай, узуу-чолдаа, чоон-чы-геп таарымчалыг бооп тур-ган. Чуге дээрге ыш бе-леткээр бригадаларыны ке-жигүнери ыштыг боттары. Ыш туралы биле кескеш, чорудуп турары тодаргай-дыр.

Ынчаарга ыш белетке-чириниң акылдаа база улуг бергелер бар бооп ту-рар. Ыш сөөртүр автома-шина болгаш тракторлар-даа үргүчү урелгеш, амаа туруп боор чоруктар хой. Оларын септеп кыдырынга херек кескеш тымылбас, ховар бо-дур. Ынчангаш үр үе эр-тер, акылга шалтыктыг бо-дур.

Ол бүтү чылдаганынын түнелинде план күсөттин-мес болбайн аан. Чогум-на оок учурунда акылчы-ныры амгы үеде ап турар эвезээни, Ындыг байдал акылчынырының чөптүг хо-роо-лук болдуруп турар. Сөөлгү үеде ыш дилдер чехтин акылчынырыны он хой дээр акша-шалык айда 150 рубледен ашпай турар.

Рынокке шилчириниң берге үезинде бугурул-ган акылчынырыны социал айтырыныч кичээгей сал-гы чугула турбуке, коллек-тивниң удурутугазы ону амдыга чедир-ле тооп көр-бейн турары эдептин. Анык-талевирин амаа-ла улгатты-рары олар күсөйиң турар-лар. Чуге удурутуганың талазында акыл-агыныг, тымыгыр чорукту көргүзүп, чонону хергелде барааны-рын ыш акыл-агыныг бугу-дуриниң эгелээш, оон ки-рип алыр орулганы улгат-тырпаш, ону чедип ап болу-рун олар канчап билбес деп? Акылчынырының өг-бү-лериң кежигүнери хой, а аш-чем болгаш үлөтүр барааныры, ылангыл иди-кхептер дыка ховартаан, кол-ла берге чүдү — оларын

Чадаананын ыяш ажил-агыг чериниң коллектив сөөлгү үеде бодунун ажилынга бергедээшкннерге таваржып турар апарган.

Ондар ОХЕМЧИКТИН фототюду.

АРЖААННАРЫНЫН

ЭЭЗИ

ЧОК

Тыла чер хемнер, хөлдөр, аржааннар, булактар бол-гаш чер иштиниң суглары биле байлак. Республинда инитиин биле 12 муң акыг-ууг-биче хемнер бар. Оларын шүтүзүп каттыш-тырар болза, инити узуу 82 муң километр чедэ бээр. Оларын ээлеп турар шөлү 130 муң гектар. Хөлдериң хой незил—70 хуузу—Току-районда. Тышаны хемнери-ниң болгаш хөлдериңиң суг-лары агып ботса-бетса, Со-кугу Догуту океаник кирип турар болганда, амаа ха-мааржыр. Бистин республи-намы муруну районнары-нын чамдык хемнери Тип Аланын суу үндүр хас-хемнерин бассейниге ха-мааржып турар. Тывада суг курдавырлары бүтү Чоон-Сибирини курдавырлары-нын барык 4 хуузу бооп турар.

Бо дээрге улуг хемнериң болгаш хөлдериңиң суглары-ны курдавырлар, Ын-чаарга дамырлар, суг баштары, хөлдөктөр, кара-суглары саялап четпес.

Тышаны сугларыг ар-жааннарына Үш-Бендир, Чүрөк-Дөгүр, Тарыс (Кы-зыл районда), Уру (Сут-Хөл), Шилгил, Шүй (Бай-Тайга), Хүрөзгөч, Ажык-Суг, Кара-Суг (Улуг-Тем районда), Катик, Ме-

рен (Эрэн) болгаш еске-да районнарыг деписка-ринде дыка хой аржаан суг-лар хамааржыр. Бо ар-жааннарыны чамдыктыга чүгүлө Тышанын чурттагы-лары эвес, харын база Красноярск крайны, Ха-касияны, Иркутск обла-сты-даа чурттагылары кээп, эмненип, боттарыны-надыны энжондип ап турар-лар. Чогум-на оон ужу-рунда унелиг аржаан суг-ларын, оларын тургустун-ган черлериңиң деписка-лери камгалаарыны тала-а-биле айтыртып чугула бооп турар. Чуге дээр-ге чүе чериниң үндөниң чурт-тагыларына бо-даарга, түр-келген кижилериниң сагыш-болалы бир агыг, кайы ха-маанчк болуру билдиргир болгай.

Тыла улус боттарыныч чуртунда аржааннарыны калдыг-калдыг аарыгларга акыллаттырыны, канчаар ки-чип, азы шалтаттынып тургаш, акыллаарыны билдир деп чугаалаза черле чазыг эвес. Олар ала-а-а-а салгап, ол бүтүни билдир келген. Ынчалза-даа аржаан сугла-рын эртем Езуу-биле шил-челер илдериниң акылы сөөлгү ийи-ш чылдарда калбарган. Оон сорулгазы ук аржааннар чогум кан-дыг аарыгларыны эмнөп бо-

дурун, канчаар акыллаары тодаргалы болур. УССР-ниң Эртемнер академия-ның Сибирь салбырының Тывада комплекстиң кылды-зын эртем акылдакчыла-ры—химия эртемнериниң кандидаты К. Д. Аракча, геология-минералогия эр-темнериниң кандидаты Т. С. Кузгет аржааннар талазы-биле эртем-иниң чиле акылдарын чорудуп турар-лар. Эртемдериңиң ол акылдарын моон сонгаар улам калбартып, ханыла-дыры чугула.

Бир эвес амгы үеде бай-далды көр болза, аржаан-нарын камгалап, хумага-лар ээлери чок бооп ту-рар. Чогум-на оон учурун-да боттарының деписка-ринде аржаан сугларыг кө-дө Советтер, районнарыны күсөкчи комитеттери, кол-хоотар болгаш совхозтар-да оларын доктаамал хай-гаарал, харын-даа оларын ээлери болуру амгы үеде негетинип келген. Бойду-су хайыразы-ла дөш, оларын туралаа-ла кижи халаска азымгап, а ол ар-зылда хөра чедирип, хир-лөндирер таарымчаларын хой болу турары чажыт эвес. Чижээ, Саян артында келген кижилер аржаан-ны доктаандыр үнгөн тогаан

ОДАРДА

ТАЙГА-СЫННЫН

ХАЙЫРАЗЫ

Чадаананын ыяш акыл-агыныны акылдакчылары чыл санында-ла боттарының мурунда тургустунган со-рулгаларын чедипшесиниң күсөдеш келгенер. Олар арга-арыгы өртөн камга-лаар, төтчөлекчи-лерин илдерип-сойгалаар талазы-биле элээн акылдарын кы-лып турар. Оон түнелинде сөөлгү чылда орт айымы болур таварылгалар эвез-ээни. Төтчөлекчи-лерин хөйү биле илдерип туку-лаан.

Арга даамалдары күс келдире-ле, чыл санында, арга-арыгыны, тайганын бай-лаан ажаап ап, күрүнег дужаарыны акылын база утпайн турарлар. Чижээ, бо чылды олар чедипшесиниң акылдаан: 5 тонна пош тоо-руун, 500 килограмм дыт үрезиниң чыыр сорулгазын акыг күсөткенер. Оон ыкпай боттарыныңа он ту-разы биле 1500 килограмм

чыжырганын база чыгаш дужааганнар.

Арга-ыш камгалакчыла-ры инитиниң малынга ситен кезип, олар ыш белет-кээр даалганы күсөткен. Бо хүннерге чедир олар 3922 кубометр топкагы не-зип белеткэн. Боттарыныг дузалал акыл-агыныг он тонна эки шынарлыг өн-гөшн база белеткэн.

Боттарыныг дорт хүлээ-лгезинден аңгыда, бо бүтү акылдаарга арга даамалдары Белек-оол Тудуш, Ни-и бол-гаш Василий Ондарлар, Жу-най-оол Ховалыг, Владимир Монгуш, Калдар-оол Сары-лар илдепшесиниң кырап ту-рарлар.

Кол лесничийниң дузалак-чызы В. С. Ооржактын уду-рутугазы биле арга даамал-дары боттарыны акылын үргүчүлүп турар.

Мажай МОНГУШ.

А мен мынча дээр мен

БИСКЕ КЫМ КҮШ

ДӨГӨП ТУРАРЫЛ?

Бо чылдың ноябрь 22-де «Шыгаш» «Бот-догунаа» Тышанын Улусчу намы» дээр чаа намы тургузарын чүткүдө берген үндеиле-чилер чоңга боттарыны кыйгырып парлан. Ине харын, биске оок биле ба-рык атташ, ТАРН дээр на-маа турган болгай. Сөөлү-де ол наам коммунист дээр на-м биле каттыга берген. ТАРН бодунун-даа үезинде, коммунист-даа апарган үе-зинде чонону чаагай чо-руунга бугурункан чүезиң эй-ле билдирмес бооп арт-кай.

Амгы үеде чүгүлө Тыва черге төртүтүнгөш, чуртпал, демисежир сорулгазын сал-ган БТУН-ның семээшини-нери база кайгамчык... «Бо берге үеде күштерини мөө-нөп, күш дөргөниң, бис-тин республиканыг чүе-рине эргелериң тооп көрбөс чоруктуг ордалагышкын-нарына бугу аймак-сөөктү кижилери бир деминг уду-ралырып кыйгырып турар бис» (?)

Кайгамчык-ла, аа? Бис-терге, тыва чоңга, уду-ра-лыын, кым күштерини мөө-нөп, күш дөгөп турар апа-р-ганы ол? Бистин күрүне эр-гелери кым тооп көрбөй турары? Бүтү аймак-сөөк дөзүн бо-даарга, Каттышкан Нацпалар Организацияны үндөилекчилер кыйгырып эгелээн-дир деп билдир.

Оон биле холбаштыр «ам-гы» үндөйиң угулгелер өсө-сүдүп турар республикада ышкан, база «Улусчу шери-күлү» организациян бис дикни бергенериниң чыды кижиниң хайыгала-даа дээр келбес арга чок-тур!

Амгы Тыва Республика РСФСР-ниң составында, он незил болуп турар бис. Бо дээрге бистерге аас-кежик, быжык чалениниң ыкша-жыл. Ындыг туржуе, РСФСР-ни муруйг Консти-туциянысты тургускаш, бис-тин республикага таарыш-пас, РСФСР-ни Президент тизиниң, Дөзө Советтин хоойлуларын күш чок бол-дур дугайында Конститу-цияга бижиттинген турарын тургук бис деп ол-ла кый-гырылган дамырлар турар. РСФСР-ниң удурутугазына Тыва Республиканың долу бугурунниң магадыламы

Баз бир кайгамчык чүе-се: «РСФСР-ниң болгаш Тыва Республиканың чөптүг хоойлу-дурмуерин амыд-ралга боттанган турарын че-дип алыр...» деп бо кыйгы-рылган база аныктан. Кан-дыг-даа хоойлуларын, ко-руу-чурумнары ханык чоңка боттадырының үс-түк хайгааралың Конститу-ция бугураа прокуратура органыга быжыгалаан дээр-ни билбес кийн турар бс? Акыл-агы партиалар про-куратураны мындаг ыдык-тыг эрге-хүлээлгезин хол-гаарлап бээр бис димдире, каттырыныг болу-бербес бс?

«Черин хууда өчү-хөргө-ни болдуруп дугайында тус-най референдуму чору-дар» деп та чүтү! Оран-делегей кижилерини өчүзү эвес, а кижилер боттары ала черин өчүзү эвес бс? Оран-делегейни байлаан, бериниңиңиң ээлеп, четти-рери кижилерге гарын ас-кежик болбайн аан.

Черле ычкан, күрүне, инитилел структуралары четчирин биле тургустунган үеде ызы-бүрү ат-шолало-биле чадгытан политиктиг партиалар кымга акыкты-гыл? Үе, чоң ону негелее турар. Оон орунга тодар-гай акыл-агыныг: мал өс-түрер, тараа тарыыр, ба-жык-балгат турар, күш-акымын «партиялардан» органиастаза, ычан олар, шынап-ла, чоноу чегерип, хемпее берберет бс?

Михайл ШУУР.ООД.

Калгак ШАКТАРЖИК. Эртем акылдакчы.